

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2009 | Vol. 1 | No. 1 | ISSN 1803-8220

Gelnarová, Jitka (2009). Vatikán: charakteristika státu v kontextu jeho propojení se Svatým stolcem. *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 1, s. 64-77. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává Univerzita Karlova v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd.

Vatikán: charakteristika státu v kontextu jeho propojení se Svatým stolcem¹

Jitka Gelnarová²

Abstract:

The article describes the reality of the Vatican state in the context of convergence of the state and the Holy See. The Vatican is presented as a multidimensional phenomenon characterised by merging of a state and a non-state entity. The interconnection between the state and the Holy See as a supreme institution of the Catholic Church is considered a determining characteristic of the Vatican reality. The article demonstrates how this connection, which is visible on the level of both institutions and objectives, influences various aspects of the Vatican reality such as size of the territory, structure and quantity of the population, and system of government.

Keywords: *Vatican, Holy See, Characteristics of a State, Institutions*

Úvod

Co se týče klasických státních atributů jako území nebo obyvatelstvo, představuje Vatikán ve srovnání s „moderními“ státy jednoznačnou anomálii. Z hlediska rozlohy se jedná o nejmenší stát světa [Halas 2004: 13], počet jeho obyvatel je také velmi nízký. Mohlo by se na první pohled zdát, že Vatikán představuje bezvýznamný státní subjekt. Nicméně základní státní charakteristiky jako velikost území nebo počet obyvatel nepostihují v případě Vatikánu podstatu státu samy o sobě, jejich osobitost je pouze důsledkem jiné specifické skutečnosti,

---

¹ Text vznikl v rámci výzkumného záměru FSV UK č. MSM 0021620841 „Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika. (Development of the Czech Society in the EU: Challenges and Risks.)“

² Mgr. Jitka Gelnarová je interní doktorandka katedry politologie IPS FSV UK v Praze. Kontakt: JitkaGelnarova@seznam.cz.

Publikovaný text je upravenou částí její magisterské diplomové práce *Stát Vatikán z hlediska teorie politického systému*, kterou obhájila na katedře politologie IPS FSV UK v Praze v roce 2007.

jíž je propojení státu se Svatým stolicem jako vedením katolické církve. Termín *Svatý stolec* je přitom možné chápat buď v užším významu, ve kterém označuje instituci papeže, nebo ve významu širším, kdy zahrnuje kromě hlavy katolické církve také administrativní aparát, který jí pomáhá ve výkonu funkce, tedy římskou kurií [d'Avack 1969: 498]. Právě spojení státu s jinou, nestátní entitou sledující vlastní cíle specifického charakteru je určujícím rysem vatikánské reality. Bez znalosti konkrétní podoby vztahu státu a Svatého stolce není podle mého názoru možné pochopit smysl existence Vatikánu ani jeho reálné fungování.

Propojení státu a Svatého stolce lze pozorovat jak na úrovni cílů, tak v rovině institucí; jeho nejviditelnějším, nikoli však jediným projevem je skutečnost, že papež stojí zároveň ve vedení katolické církve i v čele vatikánského státu. Spojením se Svatým stolicem získává Vatikán nový rozměr: Z miniaturního státního útvaru s nepatrným počtem obyvatel se mění na naprosto osobitý vícedimenzionální fenomén. A právě tato skutečnost činí jeho zkoumání zajímavým.

Propojení Vatikánu s vedením katolické církve determinuje realitu vatikánského státu ve všech jejích hlavních aspektech. Má určující vliv na podobu základních státních charakteristik jako území nebo obyvatelstvo, stejně tak určuje formu vlády a dělbu moci ve státě. Podoba těchto jednotlivých aspektů vatikánské reality dokonale odpovídá faktu, že stát Vatikán je ve svém fungování a cílech podřízen Svatému stolci. V textu si kladu za cíl vymežit realitu vatikánského státu s důrazem na její specifika vyplývající ze zmíněného propojení. Zkoumání problematiky Vatikánu z pohledu politické vědy je podle mého názoru vysoce relevantní, jelikož vliv vatikánské politiky a diplomacie vysoce převyšuje nepatrnou rozlohu vatikánského státu.

Lateránské dohody jako definitivní vyřešení římské otázky

Stát města Vatikánu vznikl na základě bilaterální dohody, tzv. lateránské smlouvy³, kterou 11. února 1929 podepsaly Svatý stolec a italské království. Svatému stolci byla smlouvou zajištěna efektivní a plná moc a suverénní jurisdikce nad určeným územím.⁴ Smlouva, na základě které vznikl stát Vatikán, je součástí souboru tzv. lateránských dohod – mezi ně patří dále konkordát, který vymezuje vztahy katolické církve a italského státu, a finanční konvence, jež určila peněžní náhrady Svatému stolci ze strany Itálie za anexi církevního státu v roce

³ Název je odvozen od místa podpisu smlouvy, kterým byl lateránský palác.

⁴ Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [*Il Trattato lateranense*], preambule.

1870.⁵ Dohody podepsali za Svatý stolec státní sekretář kardinál Pietro Gasparri a za Itálii ministerský předseda Benito Mussolini.

Lateránské dohody, jejichž definitivní podoba byla výsledkem náročného tříletého vyjednávání⁶, deklarovaly ukončení téměř šedesátiletého sporu mezi Itálií a Svatým stolcem, který je znám jako „římská otázka“. ⁷ Spor vznikl vyhlášením Říma hlavním městem sjednocené Itálie (1870). Tento krok *de facto* znamenal ukončení procesu anexe církevního státu, který byl započat už v roce 1859 a na jehož začátku zabíral církevní stát 18 000 km² [d'Onorio 1989: 37]. Po roce 1870 obě strany po dlouhou dobu rezolutně stály na svých pozicích. Itálie odmítala rekonstrukci světské moci papeže, negovala suverenitu a mezinárodní subjektivitu Svatého stolce a snažila se uspokojit nároky papeže pomocí osobních a právních garancí. Svatý stolec podobné garance odmítal, požadoval navrácení území, které by mu zajistilo kvalitu hlavy státu, a to buď v rozsahu celého bývalého církevního státu, nebo přinejmenším jeho relevantní části. [d'Avack 1994: 305-306] Anexi církevního státu považoval Svatý stolec za negování a znásilnění své mezinárodní, respektive nadnárodní povahy italským státem. Papež Lev XIII. v roce 1883 v souvislosti s anexí církevního státu prohlásil: „Skutečný sektářský cíl byl udeřit církev a její hlavu.“⁸

„Římskou otázku“ jako spor italského království a Svatého stolce není možné považovat za klasický mezinárodní konflikt, jelikož jednou ze stran byl nestátní subjekt. Zároveň se však nejednalo pouze o interní italskou záležitost, protože se otázka týkala „morální a materiální nezávislosti“ papeže nikoli pouze jako bývalé hlavy státu, ale především jako představitele katolické církve [Della Torre 2005: 483]. Vyřešení tohoto problému tedy bylo zájmem jednak mezinárodního společenství, jednak komunity věřících. Je ale nutné zdůraznit, že i přes nepopiratelný mezinárodní rozměr se nakonec otázka řešila pouze jako spor dvou stran bez zásahu dalších států [Halas 2004: 292].

Lateránské dohody představovaly v řešení sporu určitý kompromis: Itálie přiznala Svatému stolci plnou moc nad vatikánským územím, Svatý stolec na druhou stranu uznal italské království s Římem jako hlavním městem a vzdal se veškerých nároků na bývalá území církevního státu.⁹ Dohody zároveň jako komplex tří smluv řešily otázku v její

⁵ Termín „lateránské dohody“ v tomto textu označuje soubor všech tří smluv, pojem „lateránská smlouva“ pouze jednu jeho součást – dokument zabývající se vznikem městského státu Vatikánu [blíže k jednotlivým smlouvám viz d'Onoria 1989: 21].

⁶ Jednání začala v roce 1926. Blíže k některým jeho aspektům viz Projev Mussoliniho ve Sněmovně poslanců ze 13. 5. 1929 [Il discorso di Mussolini alla Camera dei Deputati. In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971, s. 184].

⁷ Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [Il Trattato lateranense, preambule].

⁸ L'ora solenne. In *Osservatore Romano* z 11. 2. 1929. In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971.

⁹ Srov. [Della Torre 2005: 484].

celistvosti: politická smlouva aspekt teritoriální, konkordát aspekt náboženský a finanční smlouva problematiku peněžního vyrovnání.

„Státní doktrína“ Vatikánu

Smyslem existence vatikánského státu je zajištění nezávislosti Svatého stolce jako nejvyšší instituce katolické církve. Je potřeba zdůraznit, že se jedná o „státní myšlenku“ jasně deklarovanou a navíc „smluvně přijatou“, cíl státu je vyjádřen v samotné lateránské smlouvě, v jejíž preambuli se Itálie zavazuje, že pro „definitivní uspořádání vzájemných vztahů“ zaručí Svatému stolci „absolutní nezávislost pro plnění jeho vysoké mise ve světě“.¹⁰ Konkrétní vymezení atributů nového státu netvoří základ smlouvy, ale představuje pouze jakýsi doplněk hlavního cíle, kterým jsou garance pro ochranu Svatého stolce v jeho „misi ve světě“. Za předpoklad absolutní nezávislosti je zde považován vlastní stát, díky jehož existenci nebude vedení katolické církve podléhat jiné „světské moci“. [d’Avack 1994: 139-149] Tzv. římská otázka byla Svatým stolcem vždy prezentována jako otázka nikoli politická, ale náboženská, cílem vedení katolické církve nebyla údajně světská moc, ale náboženská svoboda.¹¹

Vatikán není možné spolehlivě klasifikovat na základě typických znaků státnosti, základní charakteristikou státu je specifická „státní doktrína“. Halas ji shrnuje následujícím způsobem: „Papež nepotřebuje být hlavou státu proto, aby vládl, ale aby nebyl ovládnán“ [Halas 2004: 16]. Stát Vatikán podle něj představuje pouze nástroj, respektive jeden z nástrojů, který má sloužit papeži k výkonu jeho „poslání jako hlavy katolické církve“ [Halas 2004: 15]. Politika Svatého stolce, respektive papeže není primárně motivována jeho zájmy jako hlavy státu, ale náboženskými faktory, tedy jeho zájmy jako vedení katolické církve. Vzhledem k této specifické „státní myšlence“ je fakt, že papež představuje hlavu státu, pojímán jako doplňkový, kdežto jeho vazba na katolickou církev je považována za primární. Zatímco katolická církev může působit a dosahovat svých cílů bez světského území, existence státu je vázána na jeho propojení se Svatým stolcem a bez něho ztrácí jakýkoli smysl. [Halas 2004: 15-18] Spojení Svatého stolce a státu Vatikánu je výsledkem historických okolností a může zaniknout s jejich změnou, kdežto, jak konstatuje Halas, „instituce papežství existuje již bezmála dva tisíce let a nejsou žádné známky, že by mohla či měla zaniknout“ [Halas 2004: 22]. Charakteristiky státu jako nepatrné území, velmi malý počet obyvatel, specifické

¹⁰ Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [Il Trattato lateranense, preambule].

¹¹ L’ora solenne. In Osservatore Romano z 11. 2. 1929. In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971.

postavení populace v rámci státu či osobitá struktura obyvatelstva jsou sice ve srovnání s většinou státních útvarů anomální, dokonale však korespondují s výše popsáním cílem vatikánského státu.

Území

Teritorium státu Vatikánu je osobité hned z několika důvodů. Co se týče rozlohy, představuje Vatikán nejmenší stát na světě, rozkládá se na 44 hektarech.¹² Z geografického hlediska je Vatikán považován za „stát-enklávu“ – nejen že je jeho území ze všech stran obklopeno jiným státem, dokonce je vklíněno do hlavního města jiného státu. Specifikum představuje také fakt, že lateránskou smlouvou bylo vatikánské území vyhlášeno za neutrální a nedotknutelné.¹³ Teritorium Vatikánu je navíc podle lateránské smlouvy majetkem papeže [d'Onorio 1989: 27].¹⁴

Postoj Svatého stolce k otázce území shrnul v den podpisu lateránských smluv ve svém projevu k farnostem Pius XI. Zdůrazňuje v něm, že Svatý stolec není motivován „chtivostí území“, ale jde mu pouze o symbolické teritorium, které by zaručilo jeho územní suverenitu jako nezbytnou podmínku „skutečné suverenity právní“, „tedy alespoň tolik území, kolik stačí jako podpěra suverenity samé“¹⁵. Pius XI. zde vytváří analogii s myšlenkou svatého Františka: „Tolik těla, kolik stačí pro udržení jednoty duše“.¹⁶ Na základě toho se hovoří o „františkánském řešení“ římské otázky, respektive o „františkánské doktríně“. Pius XI. ve zmíněném projevu zároveň poukázal na relativitu pojmu „malé území“ ve vztahu k Vatikánu, upozornil na obrovskou symbolickou hodnotu vatikánského teritoria pro katolíky a samotného papeže, který je katolickou církví považován za nástupce svatého Petra: „Pokud území chrání a střeží hrobku svatého Petra jako prvního z apoštolů, není možné tvrdit, že je na světě území větší a cennější.“¹⁷ Velikost vatikánského území i jeho podoba odpovídají

¹² Oficiální internetové stránky Svatého stolce [http://www.vaticanstate.va/IT/Stato_e_Governo/; ověřeno ke dni 21. 1. 2009].

¹³ Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [*Il Trattato lateranense*, čl. 24].

¹⁴ Území je tvořeno Apoštolským palácem a ostatními budovami obklopenými hradbami, bazilikou svatého Petra a náměstím svatého Petra. Hranici vůči Římu představuje Berniniho sloupořadí a na otevřené straně k městu dlažba odlišné barvy. K Vatikánu náleží také ostatní tři papežské baziliky, lateránský palác s univerzitou a územím vymezeným mřížovým plotem a palác svatého Kalista v Zátibebí [*Halas* 2004: 24].

¹⁵ Projev papeže Pia XI. k farnostem z 11. 2. 1929 [*Il discorso del papa ai parroci di Roma e ai quaresimalisti*. In *Patti Lateranensi*. Řím, Istituto Editoriale S. Michele, 1971].

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

významu území pro Svatý stolec jako vedení katolické církve. Není zde podstatná velikost, ale jeho samotná existence.

Obyvatelstvo

Pro obyvatelstvo státu Vatikánu jsou charakteristické dvě základní skutečnosti, jež opět souvisejí s propojením státu se Svatým stolicem. V první řadě jde o velmi malý počet jedinců obývajících území státu; podle oficiálních údajů platných k 2. říjnu 2008 žije na území Vatikánu 460 osob.¹⁸ Druhým rysem je pak specifická struktura obyvatelstva; obyvateli Vatikánu jsou zejména jedinci ve službách státu nebo Svatého stolce a jejich blízcí příbuzní. Podle Cardii lateránská smlouva tím, že omezila teritoriální suverenitu Svatého stolce na „stupeň liliputánský“, vyloučila jakoukoli možnost, že vznikla v souvislosti se státem Vatikánem populace, která by se dala charakterizovat jako „kolektivní entita“ [Cardia 1994: 37]. Podle Donatiho obyvatelé Vatikánu tvoří společenství, ale „sumu individuí“, představují pouze jakýsi doplněk území [Donati 1930: 38].

Obyvateli státu jsou z převážné většiny jeho funkcionáři nebo funkcionáři Svatého stolce, popřípadě osoby zajišťující logistickou podporu státu či Svatého stolce. Velká část obyvatel státu je tedy zároveň příslušníky „mocenské sféry“ státu. Dělicí linie mezi „mocenskou sférou“ a komunitou obyvatel je tak velmi nezřetelná. Jak státní občanství, tak pobyt na území jsou dány funkcí, popřípadě úzkým rodinným spojením s osobou zastávající úřad.¹⁹ Pokud jde o vatikánské státní občanství, disponuje jím 565 osob, přičemž přibližně polovina z tohoto počtu sídlí mimo území vatikánského státu, a to zejména ze služebních důvodů.²⁰

Vatikánské občanství se nezískává na základě „klasických způsobů“ *jus solii* nebo *jus sanguinis*. V souvislosti s Vatikánem je možné mluvit o *jus officii*²¹, které se dá charakterizovat jako nabytí občanství na základě určitého úřadu, respektive funkce. [Buonomo 1996: 17] Arangio-Ruiz dokonce považuje vatikánské občanství za právní fikci, jde podle něj jednoduše o „poddanství, podřízení suverénní moci Svatého stolce, pramenící z výkonu funkce“ [Arangio-Ruiz in d'Avack 1994: 174]. Ruffini užívá v souvislosti

¹⁸ Oficiální internetové stránky Svatého stolce

[http://www.vaticanstate.va/IT/Stato_e_Governo/NoteGenerali/Popolazione.htm; ověřeno ke dni 21. 1. 2009].

¹⁹ Viz Zákon o občanství a pobytu (státu města Vatikánu) ze 7. června 1992 [*Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*].

²⁰ Oficiální internetové stránky Svatého stolce

[http://www.vaticanstate.va/IT/Stato_e_Governo/NoteGenerali/Popolazione.htm; ověřeno ke dni 21. 1. 2009].

²¹ D'Avack používá ve stejném významu výraz *jus numeris* [d'Avack 1994: 192].

s vatikánskými občany výraz „funkcionální národnost“ [Ruffini in Cardia 1994: 17]. Jak konstatoval také Mussolini ve svém projevu proneseném ve Sněmovně poslanců dne 13. května 1929, „vatikánskými občany se lidé nerodí“.²²

Ve Vatikánu se rozlišují čtyři skupiny občanů. Podle zákona o občanství a pobytu jsou občany Vatikánu zaprvé kardinálové sídlící na území města Říma, a to i mimo stát Vatikán. Druhou skupinou jsou osoby, které stabilně sídlí na území vatikánského státu z důvodů hodnosti, funkce, úřadu nebo závazku.²³ Třetí skupinu tvoří jedinci, kteří jsou papežem autorizováni trvale sídlit na území státu.²⁴ A poslední skupinu představují příbuzní vatikánských občanů (manželé, rodiče, děti a sourozenci), kteří s nimi žijí.²⁵ Občanství rodinných příslušníků zároveň podléhá určitým omezením: Pro manžela/manželku zaniká, pokud je manželství anulováno nebo rozvedeno. U dětí se podmínky zániku občanství liší podle pohlaví, synové ztrácejí občanství vatikánského státu po dosažení věku dvaceti pěti let, dívky, pokud se provdají.²⁶ Podobným způsobem jako v případě občanství jsou vymezeny také podmínky získání povolení k pobytu na území státu.²⁷ Důležitou skutečností je také, že příslušníci vatikánského státu si většinou ponechávají původní státní příslušnost a disponují tedy dvojím občanstvím [Halas 2004: 339].

D'Avack mluví o Vatikánu s ohledem na jeho specifické charakteristiky jako o *teokratickém*, respektive *hieratickém*, neboli kněžském státu. Pojem *teokracie* je zde chápán jako obecnější – teokratický stát představuje v širším smyslu systém, kde je centrální idea reprezentována suverenitou Boha v sociálním světě, termín *hierokracie* se týká konkrétního poměru světské a církevní moci ve státě, vystihuje stav, kdy převažuje složka církevní, což se projevuje vládou kněží [Franchi in d'Avack 1994: 165]. Podle d'Avacka se v případě Vatikánu jedná o nejzřetelnější možnou formu „hierokratické teokracie“. Náboženství zde představuje základní element existence státu jak z hlediska vnitřního ústavního pořádku, tak z hlediska mezinárodního řádu. Stát Vatikán nepřipouští na svém území možnost jiné konfese a katolická příslušnost je nezbytnou podmínkou obdržení občanství nebo povolení k pobytu. Je nutná také pro přístup k funkcím, povinnost přísahat na věrnost evangeliím je vatikánským

²² Projev Mussoliniho ve Sněmovně poslanců z 13. 5. 1929 [Il discorso di Mussolini alla Camera dei Deputati. In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971, s. 184].

²³ Zákon o občanství a pobytu (státu města Vatikánu) ze 7. června 1992 [*Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*, čl. 1] a Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [*Il Trattato lateranense*, čl. 26].

²⁴ Zákon o občanství a pobytu (státu města Vatikánu) ze 7. června 1992 [*Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*, čl. 1].

²⁵ Tamtéž, čl. 2.

²⁶ Tamtéž, čl. 4.

²⁷ Viz [Cammaea 2005: 52-54].

funkcionářům dokonce dána zákonem.²⁸ Důvodem, proč lze podle d'Avacka mluvit o *teokracii* je také fakt, že náboženská legislativa (kanonický zákoník a apoštolské konstituce) je brána jako pozitivní právo, které stojí nad ostatními zákony. O hierokratickou formu teokracie se podle d'Avacka jedná, protože v rámci Vatikánu existuje jasná převaha „kněžské vrstvy“. Ta je vůči ostatním obyvatelům v privilegované pozici, její členové podléhají vlastní hierarchii, disciplinárním normám, některé funkce v rámci vatikánského státu jsou rezervovány pouze jim. [d'Avack 1994: 174-184]

Suverenita

Držitelkou suverenity je v moderních státech vlastní státní organizace, která v sobě subjektivizuje zájem kolektivity obyvatel [Donati 1930: 31]. V případě městského státu Vatikánu je situace odlišná, suverenitu drží nikoli organizace státu sama o sobě, ale Svatý stolec. Tuto skutečnost vyjadřuje samotná lateránská smlouva, když připisuje „suverenitu a výlučnou jurisdikci nad městským státem Vatikánem Svatému stolci“.²⁹ Subjekt suverenity tedy v tomto případě nevznikl spolu se státem, ale jedná se o element, který státu předcházela a ve svém vlastním jménu a zájmu se stal suverénem nového státu [Donati 1930: 9-10].

Svatý stolec jako vedení katolické církve svůj nárok na suverenitu nedává do souvislosti s ovládnutím určitého státu, ale vyvozuje ho z toho, že katolická církev tvoří *societas perfecta*, tedy jakousi „dokonalou společnost“, která byla založena Kristem a ontologicky předchází moderním státům. Svatý stolec jako její vedení je na základě toho tedy automaticky suverénní. Takto pojatá suverenita není vykonávána na určitém území, ale na osobách v souvislosti s jejich náboženským a morálním životem. [Donati 1930: 24-25] Papež, respektive Svatý stolec jako hlava katolické církve má podle teorie *societas perfecta* právo jednat v rámci mezinárodních vztahů, ať je, nebo není představitelem státu. [Barberini 2000: 39-40] Zároveň má nárok na vlastní území, respektive „pozemskou suverenitu“. Papež Pius XI. označil stav bez státu, který by byl garancí nezávislosti Svatého stolce, za stav anormální.³⁰ Územní suverenita představuje v tomto pojetí nikoli cíl, ale pouze prostředek vedoucí k zaručení „skutečné“ suverenity, která je katolické církvi vlastní, respektive k jejímu uznání *de iure*.

²⁸ Jedná se o Zákon IV o administrativním uspořádání (čl. 14).

²⁹ Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 [Il Trattato lateranense, čl. 4].

³⁰ Projev papeže Pia XI. k farnostem z 11. 2. 1929 [Il discorso del papa ai parroci di Roma e ai quaresimalisti in Patti Lateranensi. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971].

Forma vlády a dělba moci

Forma vlády státu Vatikánu i dělba moci ve státě opět vyplývá ze specifického vztahu Vatikánu a Svatého stolce. V podstatných rysech je dána uspořádáním katolické církve. Katolická církev nepředstavuje pouze společenství věřících, kteří jsou spojeni na základě parity, ale též hierarchizovanou entitu, jež se vyznačuje institucemi a sociální mocí [Zambarbieri 2001: 69]. Ve vedení katolické církve neexistuje dělba moci, konstitucionální princip katolické církve se dá charakterizovat jako princip organické jednoty mocí; papež je nositelem moci legislativní, exekutivní i soudní [Cardia 1984: 42].

Nejvyšší moc v církvi papež drží jednak sám, jednak ve spojení se sborem biskupů.³¹ Postavení papeže vystihuje pojem „papežský“, neboli tzv. „petrský primát“, který se vyvozuje z nástupnictví po svatém Petrovi jako prvním z apoštolů. Biskupové jsou pak považováni za nástupce apoštolů jako sboru. Papežský primát byl *de iure* ustanoven a slavnostně vyhlášen apoštolskou konstitucí *Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi* Pia IX. v roce 1870 v rámci prvního vatikánského koncilu, několik týdnů před anexí Říma a zánikem papežského státu [Cardia 1984: 91]. Podle konstituce představoval apoštol Petr vůdce kolegia apoštolů a na základě toho jeho primát dědí papežové jako jeho nástupci. Papež disponuje podle zmíněné apoštolské konstituce plnou a nejvyšší mocí nad celou církví, nejedná se přitom pouze o autoritu morální, ale také vládní a disciplinární. Zároveň je apoštolskou konstitucí deklarováno, že pokud se papež vyjadřuje *ex cathedra*, tj. v otázkách víry nebo morálky, je neomylný. [D'Avack 1994: 501]

Zmíněné teologické principy byly shrnuty do kanonického kodexu z roku 1917 a následně také do dnes platného Kodexu kanonického práva vydaného Janem Pavlem II. v roce 1983 [d'Avack 1969: 499]. Současný kanonický zákoník vykresluje autoritu papeže jako „nejvyšší, plnou, bezprostřední a obecnou řádnou moc v církvi“³². Proti rozhodnutí nebo rozsudku papeže neexistuje odvolání.³³ Moc papeže je v zákoníku charakterizována jako universální: vztahuje se jednak na církev jako celek, jednak na místní církve.

³¹ *Kodex kanonického práva*. Latinsko-české vydání. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6, kán. 330 a 336.

³² Tamtéž, kán. 331.

³³ Tamtéž, kán. 333.

Autorita biskupského sboru, jež je vykonávána „slavnostním způsobem na obecném sněmu“³⁴, který je nazýván koncilem, omezení moci papeže nepředstavuje; koncil pracuje pod vedením papeže a závěry koncilu podléhají papežově schválení. Není tedy možné považovat koncil za jakýsi „parlament“ katolické církve, i když se z hlediska techniky práce může parlamentu někdy podobat [Zambarbieri 1995: 17]. Kolegium biskupů zasedajících na koncilu také není ve vztahu k papeži bráno jako autonomní orgán, hlava katolické církve tvoří jeho integrální součást [Cardia 1984: 75].

Specifika legislativních norem jsou dána tím, že komunita, která zákonodárné moci podléhá, je postavena na teologických bázích a že takto pojatému společenství chybí územní rozměr. To se projevuje jednak v tématech norem, jednak v tom, že normy jsou určeny dvěma různými skupinám – laikům a duchovním, jejichž působení v komunitě je upraveno odlišným způsobem.

Narozdíl od samotné tvorby legislativních norem, kterou papež na podřízené orgány nedeleguje, exekutivní moc je svěřena papežově výkonnému a konzultativnímu orgánu – římské kurii³⁵, přesněji dvěma jejím součástem: Státnímu sekretariátu a kongregacím. Existence římské kurie není narozdíl od institucí papeže nebo biskupů zdůvodňována teologickými principy [Lécuyer 1979: 29]. Vzhledem k tomu, že nositelem výkonné moci je papež, oficiálně nedisponuje římská kurie žádnou vlastní mocí – jedná se pouze o nástroj papeže, respektive orgán zajišťující výkon interní administrativy Svatého stolce [Cardia 1984: 104]. Preambule apoštolské konstituce *Pastor bonus* Jana Pavla II. z roku 1988, představující jakousi chartu římské kurie, popisuje kurii jako „instrument v rukách papeže“, tedy jako orgán, který sám o sobě nemá žádnou autoritu ani moc [d’Onorio 1992: 315]. Existence římské kurie je zdůvodňována nutností rozsáhlé organizační soustavy, kterou s sebou nese plnost mocí papeže v rámci katolické církve [Cardia 1984: 104]. Jako „nástroj papežovy moci“ je přitom kurie odpovědná pouze papeži samotnému.

Aktuální podoba kurie (počet jejích součástí a jejich kompetence) je rovněž určena apoštolskou konstitucí *Pastor bonus*. Ta definuje kurii ve svém prvním článku jako „soubor dikasterií a organismů, které pomáhají papeži v jeho nejvyšším pastýřském úřadě pro dobro a službu universální církvi a místním církvím“ [Pastor bonus in d’Onorio 1992: 305]. Nejvýznamnější postavení v rámci kurie zaujímá Státní sekretariát. V jeho čele stojí kardinál – státní sekretář. Jde o muže, který disponuje zvláštní důvěrou papeže a jak prohlásil papež

³⁴ Tamtéž, kán. 337.

³⁵ Termín „kurie“ („covehria“) znamená „shromáždění“. Ve starověkém Římě sloužil titul k pojmenování sídla Senátu. Ačkoli reálně vznikla církevní římská kurie již ve starověku, samotné označení „kurie“ bylo poprvé použito až v roce 1089 v papežském dokumentu Urbana II. [D’Onorio 1992: 287]

Jan XXIII., je jeho „prvním spolupracovníkem ve vládě nad universální církví“ [Jan XXIII. in Del Re 1998: 87]. Ačkoli je pozice státního sekretáře často srovnávána s pozicí prvního ministra, narozdíl od předsedů vlád nedisponuje oficiálně vlastní mocí, ale je pouze vykonavatelem moci papeže [Halas 2004: 310]. Zatímco funkce státního sekretáře nesouvisí pouze s vedením katolické církve, ale také státu Vatikánu, kongregace ze zabývají pouze otázkami spojenými s vládou v katolické církvi. Jedná se o jakási „ministerstva, která z papežova pověření spravují (...) katolickou církev v celém světě“ [Halas 2004: 317-318]. Jejich úkolem je starost o zachovávání a šíření katolické víry a o způsob jejího vyjádření [Halas 2004: 318].

Pokud jde o moc soudní, v kanonickém zákoníku z roku 1983 se uvádí, že „papež je nevyšším soudcem pro celý katolický svět“³⁶, soudí buď sám, nebo prostřednictvím řádných soudů Apoštolského stolce či prostřednictvím soudců, které pověřil.³⁷ Z toho vyplývá jednak, že funkce soudní opět plně náleží papeži, jednak že ji hlava katolické církve může delegovat na své podřízené. Papež sám nesmí být přítom nikým souzen.³⁸

Výše popsaná forma vlády a dělba moci v katolické církvi určuje formu vlády a dělbu moci v případě Vatikánu jako státu. Civilní moc papeže vychází z teologických bází; papež je držitelem moci ve státě z titulu funkce vedení katolické církve, což následně určuje charakter politických struktur státu. Základní vnitřní normou vatikánského státu vymezující charakter jeho politických struktur je „Základní zákon státu města Vatikánu“, vydaný papežem Janem Pavlem II. 22. února 2001.

Z hlediska formy vlády je možné klasifikovat Vatikán jako volenou monarchii. Nejvyšší moc ve státě drží jediná osoba, tedy papež,³⁹ který je volen kolegiem kardinálů v konkláve. Jak zdůrazňuje Cammeo, volba hlavy státu a monarchické upořádání nestojí v protikladu, čehož důkazem jsou také „historické“ volené monarchie jako Římské impérium, Svátá říše římská nebo Polské království. [Cammeo 2005: 74-76]

Zároveň jde v případě Vatikánu o monarchii absolutní, tedy uspořádání, ve kterém je nejvyšší orgán státu držitelem všech tří mocí, legislativní, výkonné a soudní. Charakter absolutní monarchie vyplývá z prvního článku zmíněného „základního zákona“, podle něhož

³⁶ *Kodex kanonického práva*. Latinsko-české vydání. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6, kán. 1442.

³⁷ Tamtéž, kán. 1442.

³⁸ Tamtéž, kán. 1404.

³⁹ Pouze v období po smrti papeže a před volbou nového je moc delegována na kolegiální orgán, kterým je „kolegium kardinálů“ [Cammeo 2005: 74].

„nejvyššímu pontifikovi, suverénovi státu města Vatikánu, náleží plnost moci legislativní, exekutivní a soudní“⁴⁰.

Sama skutečnost, že je moc prováděna také pomocí dalších subjektů, není v rozporu s povahou absolutní monarchie, protože se tak děje pouze z vůle vládce [Cammeo 2005: 75]. Na absolutistický charakter státu Vatikánu nemá vliv ani fakt, že je papež volen. Volba hlavy státu sice může působit na první pohled jako demokratický prvek systému, nicméně proti hovoří fakt, že poté, co je papež zvolen, není ve svých rozhodnutích na „své voliče“ nijak vázán [Halas 2004: 311].

Závěr

Vatikán představuje specifický státní útvar, jehož základní charakteristickou je propojení státu s jinou, nestátní entitou, kterou je Svatý stolec. Smyslem existence vatikánského státu je zajištění nezávislosti Svatého stolce v jeho působení jako vedení katolické církve. Na specifika vatikánského státu je nutné nahlížet v kontextu zmíněného cíle, právě specifická „státní myšlenka“ vysvětluje mnohé z charakteristik, jež se v porovnání s většinou státních útvarů mohou zdát anormální. V textu jsem se snažila ukázat, jaký vliv má propojení se Svatým stolcem na jednotlivé aspekty vatikánské reality. Pokud jde o státní území, není v případě Vatikánu podstatná jeho velikost, ale existence; cíli státu odpovídá také velmi nízký počet obyvatel, stejně jako fakt, že obyvateli státu jsou v převážné většině jedinci ve službách státu nebo Svatého stolce. Také skutečnost, že Vatikán představuje absolutní volené monarchické uspořádání, je dána propojením státu s vedením katolické církve.

LITERATURA:

Dokumenty:

Kodex kanonického práva. Latinsko-české vydání. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.

Lateránská smlouva z 11. 2. 1929 (Il Trattato lateranense).

Oficiální zpráva z 11. 2. 1929 (Annuncio ufficiale). In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971.

---

⁴⁰ Základní zákon státu města Vatikánu z 26. 11. 2000 [*Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano*, čl. 1].

- Projev Mussoliniho ve Sněmovně poslanců z 13. 5. 1929 (Il discorso di Mussolini alla Camera dei Deputati). In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971.
- Projev papeže Pia XI. k farnostem z 11. 2. 1929 (Il discorso del papa ai parroci di Roma e ai quaresimalisti). In *Patti Lateranensi*. Řím: Istituto Editoriale S. Michele, 1971.
- Zákon o občanství a pobytu (státu města Vatikánu) ze 7. 6. 1992 (Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno).*
- Základní zákon státu města Vatikánu z 26. 11. 2000 (Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano).*

Monografie:

- D'AVACK, P.-A. (1994). *Vaticano e Santa Sede*. Bologna: Il Mulino. ISBN 8815042881.
- CAMMEO, F. (2005). *Ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano*. Vatikán: Libreria editrice vaticana. ISBN 88-209-7755-9.
- CARDIA, C. (1984). *Il governo della Chiesa*. Bologna: Il Mulino. ISBN 8815005196.
- CARDIA, C. (1994). Vaticano e Santa Sede dal Trattato lateranense a Giovanni Paolo II. In D'AVACK, P.-A. *Vaticano e Santa Sede*. Bologna: Il Mulino, s. 9-64. ISBN 8815042881.
- DEL RE, N. (1998). *La Curia romana: Lineamenti storico-giuridici*. Vatikán: Libreria editrice vaticana. ISBN 882092398X.
- DELLA TORRE, G. (2005). L'Ordinamento costituzionale vaticano nel suo sviluppo storico. In CAMMEO, F. *Ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, s. 483-567. ISBN 88-209-7755-9.
- HALAS, F. X. (2004). *Fenomén Vatikán*. 1. vydání. Brno: CDK. ISBN 80-7325-034-9.
- MELLONI, A. (2001). *Il conclave: Storia di una istituzione*. Bologna: Il Mulino. ISBN 88 15 08159 3.
- D'ONORIO, J.-B. (1992). *Le pape et le gouvernement de l'Église*. Paříž: Fleurus-Tardy. ISBN 2 7105 0320 4.
- ZAMBARBIERI, A. (1995). *I Concili del Vaticano*. Řím: Società San Paolo. ISBN 88 215 2967 3.
- ZAMBARBIERI, A. (2001). *Il nuovo papato: sviluppi dell'universalismo della Santa Sede dal 1870 ad oggi*. Cinisello Balsamo (MI): Società San Paolo. ISBN 88 215 4358 7.
- ZIZOLA, G. (1977). *Quale papa? Analisi delle strutture elettorali e governative del papato romano*. Řím: Borla.

Články ve sborníku:

- D'AVACK, P.-A. (1969). Santa Sede. In AZARA A.; EULA, E. (eds.). *Novissimo digesto italiano*. Torino: UTET, s. 487-525.

D'ONORIO, J.-B. (1989). Le Saint-Siège et le droit international. In D'ONORIO, J.-B. (eds.). *Le Saint-Siège dans les relations internationales : actes du colloque organisé, les 29 et 30 janvier 1988 à la Faculté de droit et de science politique d'Aix-en-Provence*. 3. vydání. Paříž: Cerf, s. 9-65.

Články z tištěných periodik:

BARBERINI, G. (2000). Le Saint-Siège et la notion de puissance en droit international. *Année canonique: Recueil d'études et d'informations*. Vol. 42, s. 34-50. ISBN 0570-1953.

BUONOMO, V. (1996). Considerazioni sul rapporto Santa Sede-comunità internazionale. *Ius Ecclesiae: Rivista internazionale di diritto canonico*. Vol. 8, s. 3-33.

LECUYER, J. (1979). Posizione teologica della Curia romana. *Concilium*. Vol. 15, no. 1, s. 27-39. ISBN 1125-7164.

L'ora solenne. *Osservatore Romano* 11. 2. 1929.

Internetové zdroje:

Oficiální internetové stránky Svatého stolce

[http://www.vaticanstate.va/IT/Stato_e_Governo/; ověřeno ke dni 21. 1. 2009].

Oficiální internetové stránky Svatého stolce

[http://www.vaticanstate.va/IT/Stato_e_Governo/NoteGenerali/Popolazione.htm; ověřeno ke dni 21. 1. 2009].